

АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ

ANALYSIS OF PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF THE COMMUNICATIVE CULTURE OF STUDENTS AT HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE PROCESS OF EXTRACURRICULAR WORK

У статті розкривається сутність поняття комунікативної культури особистості майбутнього інженера; аналізуються педагогічні умови формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи; описуються компоненти позааудиторної роботи з формування комунікативної культури майбутнього інженера, такі як позааудиторна навчально-дослідницька та науково-дослідна робота студентів, виховна позааудиторна робота творчого характеру і практична підготовка студентів у процесі виробничих практик; розглядається позааудиторна робота в технічному вищому навчальному закладі як один з важливих факторів формування комунікативної культури майбутнього інженера; описуються умови навчально-виховного середовища, які впливають на розвиток студентської молоді; розкриваються засоби підвищення якості підготовки та виховання майбутніх фахівців.

Ключові слова: педагогічні умови, комунікативна культура, формування комунікативної культури, вищий технічний навчальний заклад, позааудиторна робота.

В статье раскрывается сущность понятия коммуникативной культуры личности будущего инженера; анализируются педагогические условия формирования коммуникативной культуры студентов высших технических учебных заведений в процессе внеаудиторной работы; описываются компоненты внеаудиторной работы по формированию коммуникативной культуры будущего инженера, такие как внеаудиторная учебно-исследовательская и научно-исследовательская работа студентов, воспитательная внеаудиторная работа

творческого характера и практическая подготовка студентов в процессе производственных практик; рассматривается внеаудиторная работа в высшем техническом учебном заведении как один из важных факторов формирования коммуникативной культуры будущего инженера; описываются условия образовательно-воспитательной среды, которые влияют на развитие студенческой молодежи; установлены важные средства повышения качества подготовки и воспитания специалистов.

Ключевые слова: педагогические условия, коммуникативная культура, формирование коммуникативной культуры, высшее техническое учебное заведение, внеаудиторная работа.

The article reveals the essence of the concept of the communicative culture of a future engineer; analyzes pedagogical conditions of formation of the communicative culture of students at higher technical educational institutions in the extracurricular work; describes the components of the additional work on the formation of the communicative culture of the future engineer such as extracurricular educational-research and scientific-research work of students, educational field work of creative and practical training of students in the process of production practices; extracurricular work in higher technical educational institution, as one of the most important factors of formation of the communicative culture of the future engineer is considered; describes the conditions of the educational environment, which influence the development of student's youth; established essential means of improving the quality of training and education of specialists.

Key words: pedagogical conditions, communicative culture, formation of the communicative culture, higher technical educational institution, extracurricular work.

УДК 316.74:378
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-1.32>

Галацин К.О.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри англійської мови
технічного спрямування
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

Постановка проблеми. Сьогодні, як ніколи, гостро перед вищою школою постає завдання переосмислити свою роль у підготовці фахівців нового покоління. Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є креативна освіта, яка передбачає творчість суб'єктів через їхню безпосередню участь в активних дослідженнях з метою отримання нових знань. З огляду на це зростає відповідальність вищої школи за виховання творчої особистості майбутнього фахівця, здатного бути висококваліфікованим, конкурентоспроможним, діяльним, активним у соціальному та професійному житті. Саме це і вимагає створення такої педагогічної системи, яка б органічно поєднувала якісну професійну підготовку майбутнього інженера у свідо- і самостійно обраній ним галузевій сфері

техніки з глибокою його психолого-педагогічною і комунікативною підготовкою. Вона має забезпечувати йому можливість професійно організувати взаємодію з різними групами людей з метою ефективною спільної діяльності для досягнення визначених виробничих і суспільно значущих цілей.

Очевидним стає те, що комунікативна культура інженерів є соціальним феноменом у широкому розумінні. У комунікативному процесі як процесі обміну думками визначаються статуси речей і суб'єктів комунікації. Відповідно, виникають вимоги до комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів як вагомої передумови їхньої професійної компетентності. Власне сформована комунікативна культура майбутнього інженера робить реальними надалі

професійний ріст і самореалізацію фахівця, професійна діяльність якого також вимагає взаємодії у сфері «людина-техніка». Майбутні інженери мають бути готові до різнобічних ділових контактів, які ґрунтуються на принципах взаємоповаги, підтримки, справедливості та об'єктивності.

З огляду на це важливим завданням вищої професійної освіти є обґрунтування педагогічних умов формування комунікативної культури у майбутніх інженерів з метою забезпечення успішності виконання ними професійних обов'язків і своєчасного вирішення різних поточних завдань.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави для твердження, що комунікативна культура є сутнісною характеристикою фахівця, одним з показників рівня професійної підготовки і невід'ємною складовою частиною професійно-педагогічної культури та культури особистості зокрема, а також ступенем засвоєння комунікативного досвіду у вигляді знань, умінь, навичок; дієвим рівнем сформованості комунікативності як відносно стійкої властивості особистості, що сприяє успішному креативному розумінню, засвоєнню, використанню й передачі інформації. Так, наприклад, І. Тимченко комунікативну культуру майбутнього фахівця визначає як систему поглядів і дій, які служать індивіду моделлю орієнтації для задоволення потреб самореалізації та способом досягнення цілей під час спілкування з іншими людьми [6]. Своєю чергою О. Гаврилюк комунікативну культуру розглядає як складне динамічне особистісне утворення, що відображає соціально зумовлений рівень розвитку особистості, її готовність до комунікативної діяльності, систему поглядів і дій, що забезпечують задоволення потреб самореалізації і спосіб досягнення цілей у спілкуванні, плідну доброзичливу взаємодію людей у різних сферах життєдіяльності [3]. Як сукупність спеціальних комунікативних якостей особистості, здібностей, знань, умінь, навичок, завдяки яким індивід попереджає виникнення психологічних труднощів, прогнозує результативність міжособистісної та професійної взаємодії, визначає комунікативну культуру А. Білоножко. Автор зазначає, що комунікативна культура особистості є проявом особистісної рефлексії, інтеріоризованим досвідом загальнолюдської культури, що і зумовлює індивідуальну своєрідність особистості. Комунікативна культура є стимулом до самореалізації, адже опосередковує ставлення до життя, тобто це усвідомлений пошук себе, бажання і потреба у самовдосконаленні, ціннісне ставлення до свого життя і спільноти [3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави для твердження, що досліджувана проблема певною мірою розроблена. Однак не досить, на нашу думку, висвітлені

педагогічні умови формування комунікативної культури у студентів ВТНЗ. Тому **метою** статті є аналіз педагогічних умов формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи.

Виклад основного матеріалу. Аналіз педагогічної, психологічної та філософської наукової літератури свідчить про те, що проблема сутнісного і змістовного аналізу поняття педагогічних умов розглядається науковцями з різних аспектів. Так, дослідження педагогічних умов як теоретичної основи становлять наукові положення сучасної педагогічної науки про: професійну підготовку майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах (А. Алексюк), зокрема, професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах (С. Доценко, О. Карпенко, Д. Пащенко), застосування інформаційних технологій у навчальному процесі вищих навчальних закладів (Р. Гуревич, М. Козяр, В. Монахов, В. Стрельников, Н. Тверезовська), моніторинг організації навчально-виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах (А. Денисенко).

Отже, педагогічні умови ми визначаємо як особливості організації навчально-виховного процесу у вищому технічному навчальному закладі, що детермінують результати виховання, освіти і розвитку особистості студента, які об'єктивно забезпечують можливість їх досягнення.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури нами встановлено, що професійна підготовка як інтегративна навчально-виховна діяльність припускає взаємодію двох сторін – суб'єкта та об'єкта, які перебувають у певному навчально-виховному просторі вищого технічного навчального закладу. Однією зі складових частин цього «простору» і є педагогічні умови. Іншими словами, у процесі організації якоїсь конкретної діяльності для її ефективності необхідно виділяти певні умови (обставини, ситуації, об'єктивні можливості) реалізації такої сукупності процесів. Саме педагогічні умови забезпечують ефективність навчально-виховного процесу [4].

У вітчизняній педагогіці виділено декілька рівнів педагогічних умов. Так, перший рівень педагогічних умов – це особистісні характеристики студентів, які детермінують успішність протікання навчально-виховного процесу. Другий рівень педагогічних умов – безпосередні обставини реалізації процесу (навчання, виховання) – власне класичні педагогічні умови: змісту та організації діяльності студентів; міжособистісних стосунків, спілкування в групі; відносин педагогів зі студентами; адаптація студентів до нового освітнього середовища; взаємодії навчального закладу з навколишнім середовищем та ін. [5].

Під час дослідження нами встановлено, що саме другий рівень педагогічних умов є свого роду проекцією обставин навчально-виховного процесу на суб'єктивний світ вихованця. Іншими словами, як педагогічні умови може розгляда-

тися суб'єктивне сприйняття студентом навчальної, дослідно-пошукової, суспільно корисної, волонтерської діяльності, міжособистісних стосунків, соціальних взаємодій та інших обставин навчально-виховного процесу. Визначальним стає підготовленість особистості студента до вирішення поставлених завдань, його внутрішня мотивація і система ціннісних орієнтацій.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми формування комунікативної культури студентів у вищому технічному навчальному закладі визначаємо як керований процес, який передбачає переорієнтацію позааудиторної виховної роботи з предметної на особистісно-орієнтовану, що дає змогу розглядати навчальну інформацію як засіб розвитку професіоналізму майбутнього інженера і сприяє формуванню творчого стилю діяльності, стійкої потреби в активних діях, імпровізації і самостійного вирішення комунікативних завдань для придбання та збагачення власного комунікативного досвіду. А це, своєю чергою, вимагає створення відповідного навчально-виховного середовища, у якому б студенти почувалися комфортно, тобто активно і творчо соціалізувались у ньому.

До умов освітньо-виховного середовища, які впливають на розвиток студентської молоді, К. Тілман відносить, наприклад, такі, що: забезпечують індивідуалізацію особистості на рівні соціальних потреб; забезпечують життєдіяльність особистості у відповідності з житлово-побутовими потребами; допомагають студентській молоді орієнтуватися в соціально-педагогічних, психологічних питаннях, оволодіти досвідом старших поколінь, зрозуміти своє покликання, визначити місце в суспільстві, задовольнити свої потреби та інтереси, використувати їх на користь інших людей [7].

Результатом взаємодії умов слід вважати позитивну динаміку – зміну рівнів сформованості комунікативної культури у студентів – майбутніх інженерів. При цьому комплекс педагогічних умов має забезпечити розвиток комунікативної культури, а її внутрішня динаміка в процесі професійної підготовки призведе до зміни, що дасть змогу студентам переходити з одного рівня її сформованості до іншого.

Як ми вже відзначали, позааудиторна робота є важливим чинником формування комунікативної культури особистості студента, якщо у вищому технічному навчальному закладі створюються умови для максимального розвитку кожним студентом своїх потенційних можливостей і атмосфери творчості.

Система позааудиторної роботи з формування комунікативної культури майбутнього інженера включає такі компоненти, як позааудиторну навчально-дослідницьку та науково-дослідну роботу студентів (НДР), позааудиторну виховну роботу творчого характеру та практичну підготовку студентів у процесі виробничих практик.

Під час дослідження встановлено, що навчально-дослідницька та науково-дослідна діяльність майбутніх інженерів є важливим засобом підвищення якості підготовки і виховання фахівців, здатних розробляти і творчо впроваджувати в практичній діяльності новітні технології. Важливою умовою підвищення ефективності науково-дослідної роботи є правильна її організація, що передбачає раціональне співвідношення між різними за змістом студентськими науковими роботами, різними організаційними формами діяльності (лабораторні, індивідуальні заняття, конференції). Головне, не варто забувати про вдосконалення професійної спрямованості самої науково-дослідної роботи студентів, залучення до якої є одним з найбільш ефективних шляхів вироблення у них уміння самостійної творчої діяльності, що власне стає необхідним і обов'язковим елементом навчання.

Таким чином, навчально-дослідницька та науково-дослідна робота студентів у вищому технічному навчальному закладі – це форми позааудиторної роботи, що сприяють підготовці майбутнього інженера до інноваційної діяльності, самостійної роботи, добровільної за вибором та внутрішньо мотивованої, і забезпечують успішну адаптацію випускника до реального інноваційного технічного процесу.

Досягнення мети, виконання завдань і реалізація змісту формування комунікативної культури студентів мають реалізовуватися за допомогою сукупності методів, засобів і форм, які є складовими частинами різноманітних особистісно-орієнтованих технологій діяльності викладача. Так, ефективним у формуванні комунікативної культури майбутніх фахівців інженерної сфери виявилось впровадження в позааудиторну роботу як традиційних (бесіди, лекції, розповіді, пояснення, вправи), так і інтерактивних методів (дискусії в стилі телевізійного ток-шоу, дискусії у формі симпозиуму, сократівський діалог, дебати, моделювання конкретних ситуацій, метод можливих варіантів «Дерево рішень», «Мозкова атака», метод проектів, метод кейсів, тренінг та ін.).

Під час дослідження нами встановлено, що процес формування комунікативної культури буде більш успішним, якщо забезпечити цілеспрямованість і систематичність проведення позааудиторної виховної роботи, орієнтованої на взаємодію, співпрацю та співтворчість; враховувати системний підхід і стратегії педагогічної комунікативної взаємодії в організації позааудиторної виховної роботи у студентських групах; застосовувати форми і методи позааудиторної роботи, які сприяють індивідуалізації навчально-виховного процесу; глибше знайомити студентів з основними складниками, критеріями і показниками комунікативної культури; у процесі позааудиторної роботи спиратися на комунікативний потенціал і комунікативні здібності кожного студента; проводити

своєчасну діагностику рівня сформованості у студентів комунікативної культури.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Для формування особистості високопрофесійного, гуманного, творчого фахівця сучасного виробництва не досить тільки оволодіння ним знаннями і вміннями певної спеціальності. Необхідно також сформувати у нього необхідні професійно важливі якості, які дали б змогу у майбутньому досягти високої професійної майстерності. Вирішенню зазначених завдань буде сприяти професійне виховання майбутнього фахівця, метою якого є високоморальна, професійно і комунікативно-компетентна особистість інженера і його готовність на високому рівні здійснювати комунікативну взаємодію.

Подальшого вивчення потребують питання обґрунтування механізмів формування комунікативної культури в різних соціально-педагогічних умовах, формування комунікативної культури майбутніх інженерів у процесі навчання; удосконалення інструментарію діагностики рівня сформованості комунікативної культури у студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І.Д. Рефлексія в духовному саморозвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 2012. № 1. С. 30–37.

2. Білоножко А.В. Соціально-психологічні чинники становлення комунікативної культури майбутнього юриста в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. псих. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія, психологія соціальної роботи». Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2008. 21 с.

3. Гаврилюк А.А. Коммуникативный потенциал как основная составляющая культуры общения будущих учителей. *Педагогика высшей и средней школы* : сб. науч. трудов / Гл. ред. д. п. н., профессор Буряк В.К. Кривой Рог : КГПУ, 2004. Вып. 7. С. 41–46.

4. Кремень В.Г. Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : зб. наук. пр. / за ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. Вип. 27 (31) : в 3 ч. Ч. 1. Харків : НТУ, 2010. 340 с. С. 10–13.

5. Сущность и содержание понятия «педагогические условия» / Н. Тверезовская, Л. Филиппова. *Новое пед. мнение*. 2009. № 3. С. 90–92.

6. Тимченко І.І. Формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2001. 20 с.

7. Klaus-Jurgen Tillman. *Teorie socjalizacji*. Wydawnictwo naukow PWN. Warszawa, 2006. 300 s. S. 9–11.